

Open your mind. LUT.
Lappeenranta University of Technology

Lappeenrannan teknillinen yliopisto

School of Business and Management

Kandidaatin tutkielma

Talousjohtaminen

Yrittäjyyskasvatus Suomessa – Case Valkealan lukio

Entrepreneurship education in Finland – Case Valkeala high school

11.12.2016

Tekijä: Ville Ahomies

Ohjaaja: Heidi Olander

Opponentti: Sanni Mattila

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Ahomies, Ville

Tutkielman nimi: Yrittäjyyskasvatus Suomessa – Case Valkealan lukio

Akateeminen yksikkö: LUT School of Business and Management

Koulutusohjelma: Talousjohtaminen

Ohjaaja: Heidi Olander

Hakusanat: yrittäjyys, yrittäjyyskasvatus

Tässä tutkimuksessa käsitellään yrittäjyyskasvatusta ja sen opettamista Valkealan lukiossa. Tutkielman tavoitteena on saada selville, miten yrittäjyyskasvatus ja sen opetus näyttäytyvät lukiossa ja onko niissä mahdollisesti kehitettäviä osa-alueita. Sen lisäksi pyritään selvittämään, kuinka yrittäjyyden eri muodot – ulkoinen, sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys – painottuvat yrittäjyyskasvatuksen lukio-opetuksessa. Tutkielman teoreettinen viitekehys koostuu juuri näistä edellä mainituista kolmesta yrittäjyyden eri muodosta.

Työn kohdeorganisaationa on Valkealan lukio ja erityisesti sen opetushenkilökunta. Tutkimus suoritettiin laadullisena tutkimuksena. Tutkimusaineisto kerättiin kolmen erillisen yksilöhaastattelun avulla. Haastateltavat valittiin tutkimukseen sillä perusteella, että he ovat koko opetushenkilökunnasta eniten tekemisissä yrittäjyyskasvatuksen kanssa.

Saatujen tulosten perusteella voidaan todeta, että yrittäjyyskasvatuksen opetus on varsin hyvällä tasolla Valkealan lukiossa. Yrittäjyyskasvatus kuitenkin henkilöityy hyvin vahvasti yksittäisiin henkilöihin – niin yleisesti kuin myös Valkealan lukiossa tällä hetkellä. Suurin ongelma tuntuu olevan kuitenkin yrittäjyyskasvatuksen opetuksen tason selkeä epätasaisuus valtakunnallisesti lukioissa.

ABSTRACT

Author: Ahomies, Ville

Title: Entrepreneurship education in Finland – Case Valkeala high school

Faculty: LUT School of Business and Management

Degree Program: Financial Management

Examiners: Heidi Olander

Keywords: entrepreneurship, entrepreneurship education

In this thesis, the subject of study is entrepreneurship education and its teaching in Valkeala high school. The aim is to find out how entrepreneurship and its teaching are appearing in high school and is there any areas that need improvement. Additionally, the research tries to discover how different forms of entrepreneurship in context of entrepreneurship education are appearing. The forms of entrepreneurship are external, internal and self-oriented entrepreneurship. The theoretical framework consists of the forms of entrepreneurship above-mentioned.

Case organization of this thesis is Valkeala high school and specifically its teaching staff. This study was conducted as qualitative research. The research material was collected by three separate individual interviews. Interviewees were chosen by the criteria that they are most involved in entrepreneurship education in Valkeala high school.

According to the results, the teaching of entrepreneurship education is managed really well in Valkeala high school. However, entrepreneurship education tends to be personified into certain individuals. Ultimately, the main issue seems to be the imbalance of entrepreneurship education's teaching in high schools nationally.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja tausta	2
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelma	3
1.3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja rajaukset	5
1.4 Tutkimusmenetelmän kuvaus	6
1.5 Tutkimuksen rakenne	7
2. YRITTÄJYYS	9
2.1 Omaehtoinen yrittäjyys	10
2.2 Ulkoinen yrittäjyys	11
2.3 Sisäinen yrittäjyys	12
3. YRITTÄJYYSKASVATUS SUOMESSA	14
3.1 Opetus ja opettajan rooli	15
3.2 Yrittäjyyskasvatuksen haasteet ja tulevaisuus	16
3.3 Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015	17
4. TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO	19
4.1 Tutkimusmenetelmä	19
4.2 Tutkimusaineisto	20
4.3 Tutkimuksen toteutus	21
5. YRITTÄJYYSKASVATUS VALKEALAN LUKIOSSA	22
5.1 Yrittäjyyskasvatuksen tausta	22
5.1.1 Yrittäjyyskasvatuksen opetus käytännössä	23
5.1.2 Yrittäjyyskasvatuksen haasteet ja kehityskohteet	24
5.2 Tutkimustulosten analysointi	26
6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	31
LÄHDELUETTELO	34
AINEISTOLUETTELO	37

1. JOHDANTO

Työpaikat muodostuvat yhä suuremmissa määrin pienempiin yrityksiin. Vuonna 2014 pk-yritysten osuus Suomessa oli 99,8% (Tilastokeskus, 2014). Suuryritykset tarjoavat Suomessa yhä vähemmän työpaikkoja, ja myös julkishallinnon tarjoamien työpaikkojen määrän voidaan olettaa laskevan tulevaisuudessa. Heinonen & Hytti (2016) toteavat, että myös Suomen yrittäjyyspolitiikan pääpainopiste kohdistui vuonna 1999 erityisesti pieniin yrityksiin käsittäen koko pk-yrityssektorin. Suomen yrittäjyyspolitiikka on kuitenkin laajentunut 2000-luvulla käsittämään startup- ja pk-yritysten lisäksi nykyisten yritysten kasvua ja kilpailukykyä (Heinonen & Hytti 2016).

Yrittäjyyskasvatus voidaan kuvata pääosin opetushallinnon alalla tehtäväksi laaja-alaiseksi työksi yrittäjyyden vahvistamiseksi. Myös useat työelämätahot ja järjestöt liittyvät oleellisesti yrittäjyyskasvatukseen niin toimivina kuin sen toimintaa tukevinä osapuolina. Yrittäjyyskasvatuksen keskeisinä tavoitteina voidaan pitää myönteisten asenteiden lisäämistä, yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittämistä, uuden yrittäjyyden luomista, yrittäjien ja yrityksissä toimivan henkilöstön osaamisen kehittämistä sekä yrittäjämäistä toimintatapaa niin työpaikoilla ja muilla osa-alueilla. Yrittäjyyskasvatuksen olemukseen voidaan liittää myös elinikäinen oppiminen ja verkostomainen toimintatapa. (Opetusministeriö 2009)

Yrittäjyyskasvatus on myös huomioitu tärkeäksi aihealueeksi Suomen koulutusjärjestelmässä. Jo vuoden 1994 lukion opetussuunnitelman perusteissa mainitaan tärkeäksi luoda myönteinen suuntautumistapa yrittäjyyttä kohtaan ja antaa asenteellisia edellytyksiä omaehtoiseen yrittämiseen (Ristimäki 2004, 13). Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena voidaan todeta olevan saada nuoret oppimaan työelämässä tarvittavia taitoja niin työntekijöinä kuin myös mahdollisesti tulevaisuudessa itsenäisinä yrittäjinä.

1.1 Tutkimuksen aihe ja tausta

Tämän tutkimuksen aiheena on yrittäjyyskasvatuksen opetus Suomen koulutusjärjestelmissä painottuen erityisesti lukio-opetukseen. Tutkielman empiirinen osio kohdistuu tutkimuksen case-kohteeseen eli Valkealan lukioon. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan yrittäjyyskasvatusta opetushenkilökunnan näkökulmasta.

Yrittäjyyskasvatus on tutkimusaiheena varsin tuore ilmiö, sillä se nousi vasta 1990-luvulla koulun aihealueeksi. Sen nousemista aina valtakunnalliselle opetussuunnitelmatasolle juuri silloin selittää hyvin pitkälti 1990-luvun lama. Laman lisäksi selittäviä tekijöitä yrittäjyyskasvatuksen esiin nousemiselle löytyy yleisen työnteon luonteen ja toimintaympäristön muutoksessa siten, että työntekeminen on muuttunut yhä enemmän yrittäjämäiseksi toiminnaksi. (Ristimäki 2004, 35)

Yrittäjyyskasvatusta on tutkittu niin perusasteen, toiseen asteen kuin korkea-asteen oppilaitosten osalta. Lukiokoulutuksen osalta yrittäjyyskasvatusta ovat tutkineet muun muassa Ruskovaara (2006), Backström-Widjeskog (2010), Elert, Andersson & Wennberg (2015) ja Seikkula-Leino, Ruskovaara, Ikävalko, Mattila & Rytkölä (2010).

Ruskovaara (2006) tutki väitöskirjassaan perusasteen ja lukion opettajien yrittäjyysasenteita yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Tutkimuksen tuloksena todetaan, että opettajilla on pääosin positiivinen asenne yrittäjyyttä kohtaan, mutta yrittäjyyskasvatusta kohtaan asenteet vaihtelevat positiivisesta jopa negatiiviseen, minkä nähdään riippuvan paljolti siitä, onko opettaja osallistunut yrittäjyyskasvatuskoulutuksiin vai ei.

Backström-Widjeskog (2010) on tutkinut opettajien näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksesta. Yhtenä merkittävänä ongelmana Backström-Widjeskog (2010) mainitsee sen, että opettajat kokevat haastavana yrittäjyyskasvatuksen opetuksen, koska sitä ei ole opetussuunnitelmassa merkitty omaksi oppiaineekseen, vaan sitä opetetaan muiden

oppiaineiden yhteydessä. Opettajat kokivat myös käsitteen yrittäjyyskasvatus 'entrepreneurship education' hämäävänä, ja he ovat sitä mieltä, että käsitteenä yritteliäisyyskasvatus 'enterprising education' olisi selkeämpi vaihtoehto määritelmänä kuvaamaan aihealuetta.

Elert et al. (2015) tutkivat yrittäjyyskasvatuksen pitkän aikavälin tuloksia lukio-oppilaisissa, jotka ovat osallistuneet Ruotsissa Junior Achievement Company Program (JACP) koulutukseen. Tutkimuksessa vertaillaan JACP-koulutuksen läpikäyneitä ja siihen osallistumattomia 16 vuoden jälkeen lukiosta valmistumisesta. Tutkimustuloksena nähtiin, että kyseiseen koulutukseen osallistuminen lisää mahdollisuutta perustaa yritys ja saada yrittäjyydestä tuloja pitkällä aikavälillä muihin verrattuna, mutta toisaalta sillä ei nähdä olevan vaikutuksia yritysten jatkuvuuteen.

Seikkula et al. (2010) tarkastelivat tutkimuksessaan opettajan roolia yrittäjyyskasvatuksessa. Heidän mielestään opettajat eivät sisäistä yrittäjyyskasvatusta tarpeeksi hyvin, vaikka he ovat tutkimuksen mukaan jokseenkin motivoituneita yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Yhtenä merkittävimpänä syynä tähän he näkevät sen, että yrittäjyyskasvatus ei ole vielä näkyvä osa jokapäiväistä toimintaa kouluissa.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelma

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan Suomen lukioissa empiirisen osion painottuessa voimakkaasti case-kohteeseen, eli Valkealan lukioon. Tutkielman keskiössä ovat myös opetushenkilökunnan asenteet ja näkemykset yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Aikaisemmissa tieteellisissä tutkimuksissa on huomattu, että opetushenkilökunnan asenteet ja näkemykset ovat olleet jopa negatiivisia yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Tämä voidaan nähdä selittyvän sillä, että yrittäjyyskasvatusta ei ole opetettu opettajankoulutuksessa vielä kovin pitkään, minkä johdosta yrittäjyyskasvatus ei välttämättä vielä ole osana jokapäiväistä toimintaa kou-

luissa. Tästä johtuen tutkimuksen päätutkimuskysymys pyrkii selvittämään, minkälaisia asenteita ja näkemyksiä lukion yrittäjyyskasvatuksesta vastaavalla opetushenkilökunnalla on yrittäjyyskasvatusta kohtaan.

Sen lisäksi on tarkoitus tutkia, miten yrittäjyyskasvatusta konkreettisesti opetetaan lukiotasolla. Tämän johdosta ensimmäisen alatutkimuskysymyksen tarkoituksena on saada selville, miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan käytännön tasolla lukio-opetuksessa. Toinen alatutkimuskysymys reflektoidaan vahvasti työn teoriaosuuteen. Sen tarkoituksena on saada selville, kuinka yrittäjyyden eri muodot esiintyvät yrittäjyyskasvatuksessa. Tutkimuksessa pyritään saada myös selville yrittäjyyskasvatuksen opetuksen kehityskohteita, ja esittää niihin parannusehdotuksia. Tästä johtuen viimeinen alatutkimuskysymys käsittelee, miten yrittäjyyskasvatuksen opetusta voisi vielä parantaa.

Päätutkimuskysymys:

- *Miten koulun opetushenkilökunta kokee yrittäjyyskasvatuksen näyttäytyvän lukiossa?*
 - Selvitetään, kuinka yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opetushenkilökunta kokee yrittäjäkasvatuksen koulussaan.

Päätutkimuskysymystä tukevat alakysymykset:

- *Millä tavoin yrittäjyyskasvatus näyttäytyy opetuksessa?*
 - Tutkimuksessa selvitetään, kuinka yrittäjyyskasvatusta opetetaan konkreettisesti lukiossa.

- *Miten yrittäjyyden eri muodot painottuvat yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa?*
 - Tarkastellaan, miten sisäinen, ulkoinen ja omaehtoinen yrittäjyys esiintyvät yrittäjyyskasvatusopetuksessa, ja mikä on niiden välinen painoarvo opetuksessa.

- *Miten yrittäjyyskasvatusta voisi vielä parantaa opetuksessa?*
 - Tutkimustulosten avulla pyritään löytämään onnistuneita käytänteitä case-kohdeesta, ja etsiä mahdollisesti parannettavia osa-alueita sekä löytää parannusehdotuksia niihin.

Tutkimuskysymyksiä avulla pyrin saavuttamaan vastaukset tutkimusongelmaan. Empiirinen tutkimus on tarkoitus suorittaa siten, että se heijastuu vahvasti myös tutkielmassa käytettävään teoriaosioon. Tutkimusaineisto on tarkoitus kerätä empiirisen osion avulla, missä haastatellaan Valkealan lukion opetushenkilökuntaa. Sen lisäksi tutkimusaineistona käytetään muun muassa Valkealan lukion nettisivuja, ja lukion opetussuunnitelman perusteita eri vuosilta.

1.3 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja rajaukset

Tutkielma pohjautuu siihen, että yrittäjyyttä käsitellään yrittäjyyskasvatuksen kontekstissa. Yrittäjyyden viitekehystenä käytetään Kyrön (1998, 118) jaottelua yrittäjyydestä kolmeen eri osa-alueeseen, jotka ovat ulkoinen, sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys. Yrittäjyyskasvatus Suomen koulutusjärjestelmässä on niin laaja-alainen aihe, että tutkimus on rajoitettu käsittämään ainoastaan lukioissa järjestettävää yrittäjyyskasvatuksen opetusta.

Tutkimuksen kohteena on Valkealan lukio. Kyseessä on valtakunnallisesti pieni noin 180 oppilaan yleislukio, joka on erikoistunut vahvistamaan ”aktiivista kansalaisuutta ja yrittäjyyttä” yhtenä aihekokonaisuutena (Valkealan lukio 2016). Tutkielman empiirisen osion haastatteluosuus muodostuu ainoastaan Valkealan lukion opetushenkilökunnan haastattelusta, minkä johdosta tutkimustulokset on vain otos yhdestä lukiosta. Sen johdosta saatuja tutkimustuloksia ei voida yleistää kattamaan kaikkia Suomen lukioita.

1.4 Tutkimusmenetelmän kuvaus

Tutkimus toteutetaan kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Laadullisessa tutkimuksessa haastatellaan valittuja yksiköitä, ja haastattelun perusmuoto on usein avoin kysymysaihe tai teema (Metsämuuronen 2002, 177). Alasuutari (2011, 50) mainitsee laadullisessa tutkimuksessa olevan kaksi vaihetta: havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Hän tarkentaa näiden vaiheiden tarkoittavan havaintojen tuottamista ja selittämisen vaiheiksi. Havaintojen tuottamisessa keskeistä on keskittyminen tutkimuksen kannalta oleellisiin asioihin ja teemoihin, kun taas arvoituksen ratkaisemisessa keskitytään ”ymmärtävään selittämiseen”, ja sen lisäksi tutkimuskysymyksiin vastaamiseen (Alasuutari 2011, 50-51).

Tutkimusmenetelmänä työssä käytetään case- eli tapaustutkimusta. Metsämuuronen (2006, 92) yleistää tapaustutkimuksen keskeiseksi kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonhankinnan strategiaksi, ja lisää toteamalla lähes kaiken laadullisen tutkimuksen olevan tapaustutkimusta. Tapaustutkimuksen avulla voidaan testata vakiintuneita käsityksiä, teorioita ja käsitteitä, minkä lisäksi niiden avulla voidaan tehdä vertailuja, joiden pohjalta on mahdollista myös kyseenalaistaa aiempia teorioita (Koskinen, Alasuutari & Peltonen 2005, 154-155).

Tutkimusaineisto tässä tutkielmassa kerätään pääosin yksilöhaastatteluiden avulla, minkä tukena käytetään myös tutkimuksen teoriaosuutta ja lukion opetussuunnitelman perusteita vuosilta 2003 ja 2015. Kaikki yksilöhaastattelut toteutetaan puolistrukturoituina haastatteluina. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysytään haastateltavilta samat kysymykset, ja haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin (Eskola & Suoranta 2000, 86).

Haastateltavat henkilöt on valittu case-kohteen Valkealan lukion opetushenkilökunnasta, jotka vastaavat myös pääosin yrittäjyyskasvatuksen linjauksista ja opetuksesta koulussa. Haastateltavien henkilöiden valinnassa on siis käytetty oletusta, että juuri tässä tutkimuksessa haastateltavat tietävät yrittäjyyskasvatuksesta eniten Valkealan

lukiossa. Sen johdosta voidaan olettaa, että heidän haastatteluinen edesauttaa tutkimuksen tavoitteita kaikista eniten.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu kuudesta pääluvusta. Ensimmäinen pääluku on johdanto. Siinä esitellään kattavasti tutkimuksen aihe ja tausta aiemmista tutkimuksista. Sen jälkeen on vuorossa tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelma, mihin sisältyy myös tutkielmaa määrittävät tutkimuskysymykset. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja rajaukset - luku kertoo tämän työn keskeisimmät teoriat, johon tutkimus perustuu. Sen lisäksi se rajaa myös tutkimuksen. Johdanto-kappaleen lopussa esitellään tutkielmassa käytettävät tutkimusmenetelmät, ja käydään läpi tutkimuksen rakenne.

Tutkielman toinen ja kolmas luku muodostavat tutkimuksen teoriaosion. Toinen luku koostuu yrittäjyydestä, ja siihen konkreettisesti liittyvistä käsitteistä yrittäjyyskasvatuksen osalta. Yrittäjyyskasvatuksessa yrittäjyys jaetaan kolmeen osaan, jotka ovat omaehtoinen, ulkoinen ja sisäinen yrittäjyys. Kolmas pääluku on: ”Yrittäjyyskasvatus Suomessa”. Luvussa käydään läpi yrittäjyyskasvatuksen taustaa Suomessa, yrittäjyyskasvatuksen opetusta ja opettajien roolia sen opetuksessa. Luvun loppuosassa perehdytään myös yrittäjyyskasvatuksen kohtaamiin haasteisiin, minkä jälkeen tarkastellaan vielä tulevaisuuden näkymiä.

Tutkielman empiirinen osio alkaa neljännessä pääluvussa. Luvun alussa kerrotaan kattavasti tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät, minkä jälkeen siinä esitellään tutkimusaineisto. Sen lisäksi kerrotaan, miten tutkimus on toteutettu. Viidennessä luvussa käsitellään yrittäjyyskasvatusta tutkimuksen case-kohteessa Valkealan lukiossa, ja esitetään tutkimustulokset. Luvun loppuosassa etsitään vastaukset esitettyihin tutkimuskysymyksiin, ja analysoidaan tuloksia saatujen vastausten perusteella.

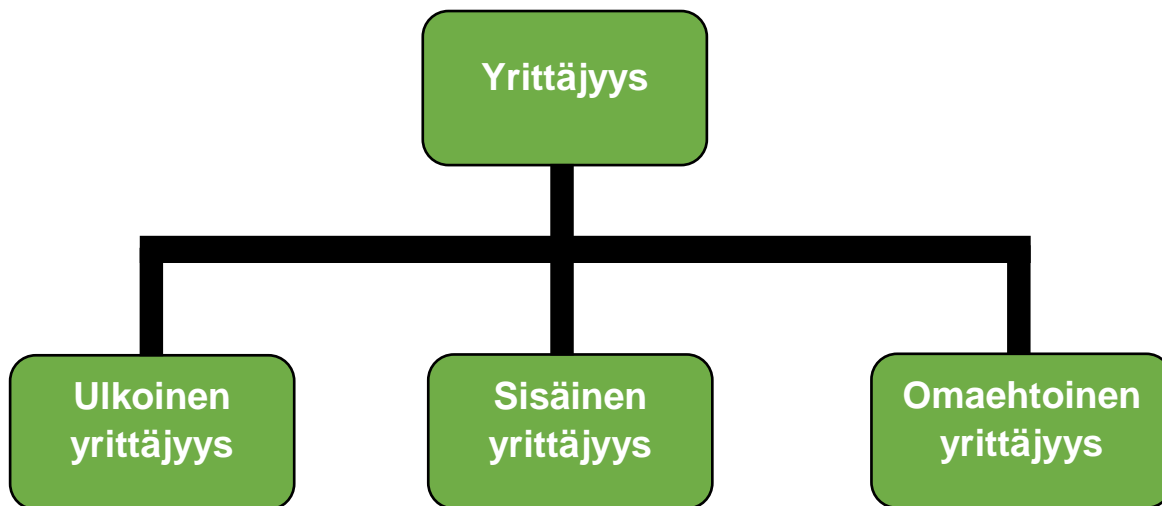
Viimeinen, eli kuudes luku sisältää yhteenvedon ja johtopäätökset koko tutkimuksesta. Siinä läpikäydään, kuinka tutkimus on onnistunut ja mitä tutkimuksesta opittiin. Lopuksi mietitään vielä mahdollisia jatkotutkimusaiheita aiheeseen liittyen.

2. YRITTÄJYYS

Yrittäjyydellä ei ole yksiselitteistä määritelmää. Turtiaisen (2002, 11) mukaan yrittäjä ja yrittäjyys viittaavat yksilön harjoittamaan liiketoimintaan, eikä yrittäjiä ole yleensä eroteltu johtamistavan tai mielenlaadun perusteella. Kuratko (2005) tiivistää yrittäjyyden kokonaisvaltaiseksi aihealueeksi, minkä tarkoituksena on toteuttaa henkilökohtaista liiketoimintaa innovatiivisella ja luovalla tavalla. Koironen & Peltonen (1995, 61) toteavat yrittäjyyden olevan ajattelu- ja toimintatavan lisäksi myös suhtautumistapa. Yrittäjyyden omaksumiseen eli oppimiseen vaikuttaa oleellisesti oppilaiden kokonaisvaltainen suhtautuminen itse oppimiseen.

Ristimäki (2004, 23-24) määrittelee yrittäjyyden keskeisimmiksi tekijöiksi innovatiivisuuden, riskit ja riskienhallinnan sekä toiminnan katalysaattorina toimimisen. Näiden edellä mainittujen tekijöiden lisäksi on yritystoiminnan omistuksellisuus, joka ei kuitenkaan lukuisten varhaisten yrittäjyystutkijoiden mukaan määritä yksinään yrittäjyyttä. Näitä yrittäjyyttä määrittäviä ja määrittämättömiä tekijöitä voidaan käyttää hyväksi myös pohdittaessa mahdollisia yrittäjyyskasvatuksen aihealueita kouluopetuksessa. Yrittäjyyttä on kuitenkin erittäin vaikeaa tai jopa mahdotonta käsitteellistää, koska yrittäjyyttä kuvataan niin arkielämässä kuin tieteellisessä kirjallisuudessa usein yrittäjyyden ulkoisten tunnusmerkkien, eli yritystoiminnan harjoittamisen näkökulmasta. (Ristimäki 2004, 23-24)

Koironen & Pohjansaari (1994, 7) jaottelevat yrittäjyyden ulkoiseen ja sisäiseen yrittäjyyteen, missä ensin mainitulla tarkoitetaan omistajayrittäjyyttä ja jälkimmäisellä yrittäjyyttä jonkin yhteisön jäsenenä. Suomessa yrittäjyyskasvatuksen kentässä on sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden lisäksi tullut mukaan myös kolmas käsite: omaehtoinen yrittäjyys.

Kuvio 1. Ulkoinen, sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys (Kyrö 1998, 118).

Kyrö on jakanut yrittäjyyden ulkoiseksi, sisäiseksi ja omaehtoiseksi yrittäjyydeksi (Kuvio 1). Omaehtoisessa yrittäjyydessä jokainen joutuu yrittäjämäisesti etsimään paikkansa ja huolehtimaan osaamisestaan oppimisessa ja työelämässä. Sisäisen yrittäjyyden rooliksi jää julkisen sektorin rakennemuutoksen ja suuryritysten toimintatavan muuttumisen avustaminen. Ulkoinen yrittäjyys vastaa uusien työpaikkojen luomisesta. (Kyrö 1998, 118)

Huomionarvoista on kuitenkin se, että näitä käsitteitä ei ole juuri eroteltu kansainvälisesti tieteellisissä tutkimuksissa, vaan niitä käytetään enimmäkseen määrittelemään yrittäjyyskasvatuksen eri suuntauksia ja tavoitteita. Päämäärä näyttää kuitenkin olevan yhteisesti sama käsitellessä yrittäjyyttä yrittäjyyskasvatuksessa. Yrittäjyyskasvatuksella nähdään olevan selkeästi kaksi päämäärää: yksilön yleishyödylliset yritteliäisyyden taidot ja asenteet sekä opettaa opiskelijoita luomaan uutta liiketoimintaa. (Korhonen, Komulainen & Rätty, 2012; Leffler, 2009)

2.1 Omaehtoinen yrittäjyys

Omaehtoinen yrittäjyys tarkoittaa yksilön yrittäjämäistä asennoitumista ja toimintatapaa korostaen yksilökohtaista halua ja mahdollisuutta vaikuttaa omaan tulevaisuuteen

sekä vastuunottamista omasta elämästä, kuten esimerkiksi oppimisesta ja työelämässä pärjäämisessä. Käsitteeseen liittyy oleellisesti myös vastuu omasta työllistyvyydestä ja toimeentulosta. (Kyrö 1998, 134)

Remes (2004, 84) toteaa, että omaehtoinen yrittäjyys rakentaa perustan yrittäjyyskasvatukselle sekä yrittäjyyden kahden muun muodon (sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys) kehittymiselle. Omaehtoinen ja sisäinen yrittäjyys ovat hyvin samankaltaisia, mutta ne eroavat siten, että sisäinen yrittäjyys näyttäytyy yhteisenä ajattelutapana, mitä voi kehittää organisaation sisällä (Remes 2001). Omaehtoinen yrittäjyys voidaan taas rajata tarkemmin käsittämään ainoastaan henkilökohtaista kehittymistä (Seikkula-Leino 2011).

Jo vuoden 1994 julkaistussa lukion opetussuunnitelman perusteissa mainitaan, että työpaikat siirtyvät tulevaisuudessa yhä voimakkaammin pieniin yrityksiin, suuryritysten ja julkishallinnon sijaan. Sen johdosta opetussuunnitelmassa korostetaan, että on tärkeää luoda myönteinen suhtautumistapa yrittäjyyteen ja asenteellisia edellytyksiä omaehtoiseen yrittämiseen jo lukiossa. (Ristimäki 2004, 13)

2.2 Ulkoinen yrittäjyys

Ulkoinen yrittäjyys, eli omistajayrittäjyys kuvaa yrittäjyyden perinteisintä näkökulmaa. Ristimäen (2004, 12) mielestä ulkoinen yrittäjyys kuvaa yrittäjän toimintaa omassa omistuksessa olevassa yrityksessä. Kyrön (1998,134) mukaan ulkoinen yrittäjyys kuvaa prosessia, jonka ulkoisena tunnusmerkkinä syntyy oma itsenäinen pienyritys, ja sen yrittäjä on yrityksensä omistaja ja johtaja. Koironen (1993, 62) korostaa ulkoisessa yrittäjyydessä johtamista, joka voidaan luokitella toimivaksi erityisesti silloin, kun se luo sisäistä yrittäjyyttä.

Ristimäki (2004, 12) varoittaa kuitenkin liittämästä käsitteenä yrittäjyyskasvatusta ainoastaan ulkoiseen yrittäjyyteen, ja lisää tämän harhaluulon lisänneen epätietoisuutta

yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Myös Kuratko (2005) toteaa yrittäjyyden olevan paljon enemmän kuin liiketoiminnan luomista.

2.3 Sisäinen yrittäjyys

Sisäinen yrittäjyys käsite syntyi 1980-luvun puolivälissä, ja sitä käytettiin kuvaamaan yrittäjämäistä toimintaa suuren organisaation sisällä (Heinonen & Vento-Vierikko 2002, 27; Pinchot 1985). Kansikas (2007, 61) kuvaa sisäistä yrittäjyyttä uutena luovana ajatteluna ja työskentelynä työnantajan palveluksena työntekijänä. Koironen (1993, 62) taas ytimekkäästi toteaa sisäisen yrittäjyyden olevan yritteliäisyyttä toisen palveluksessa.

Koironen & Pohjansaari (1994, 8) listaavat sisäisen yrittäjyyden merkittävimmiksi strategisiksi näkemyksiksi työmotivaation, joustavuuden, innovatiivisuuden, vastuun ja itsenäisyyden. Kansikas (2007, 62) taas listaa sisäisen yrittäjän ominaisuudet työyhteisössä seuraavasti:

- 1) yritteliäs, innostunut, aloitekykyinen ja asialle omistautuva suunnittelu- ja työskentelytapa
- 2) ideoiva ja visioiva ajattelu
- 3) psykologinen omistajuus eli tunne siitä, että kuuluu yritykseen ja että haluaa vaikuttaa ja osallistua itse aktiivisesti sen työhön
- 4) sosiaaliset taidot
- 5) vastuun kantaminen sekä muiden huomioiminen, joka parhaimmillaan vahvistaa yhteisöllisyyttä
- 6) uskallus ehdottaa ja toteuttaa parannuksia työntekotapoihin ja organisaation muuhun toimintaan.

Myös Koironen & Peltonen (1995, 37) näkevät sisäisen yrittäjyyden yrittäjyyskasvatuksen lähtökohtana. He nostavat esille oppilaan tiedollisen, taidollisen ja asenteellisen kehittymisen yritteliääksi ja itsenäiseksi aktiiviseksi toimijaksi. Koulun oppimisympäristön muuttaminen yrittäjyyshenkiseksi koetaan myös keskeisenä tekijänä. Kun kouluun saadaan luotua positiivinen yrittäjyyskulttuuri, niin se aktivoi niin opettajat kuin oppilaatkin ajattelemaan, toimimaan ja suhtautumaan yrittäjän tavoin. (Koironen & Peltonen 1995, 37)

3. YRITTÄJYYSKASVATUS SUOMESSA

Yrittäjyyskasvatuksen tärkeys huomioitiin jo vuoden 1994 peruskoulun opetussuunnitelmassa, jossa todetaan seuraavasti: ”Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on tukea oppilaassa sellaisia tietoja, taitoja ja asenteita, joita hän tarvitsee opiskeluaikanaan sekä myöhemmin työelämässä riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä vai toisen palveluksessa”. (Ristimäki 2004, 12) Voidaan siis huomata, että yrittäjyyskasvatukseen Suomessa on liittynyt jo alkuvaiheista lähtien sisäinen yrittäjyys ulkoisen yrittäjyyden lisäksi.

Suomi on ottanut yrittäjyyskasvatuksen osaksi opetussuunnitelmaa laajasti kaikilla eri koulutasoilla aina peruskoulusta yliopistoihin asti. Yrittäjyyskasvatusta on opetettu eri oppiaineiden ohella peruskouluissa jo vuodesta 1994 ja lukioissa vuodesta 2003 lähtien. Lukion opetussuunnitelman perusteisiin lisättiin tällöin aihekokonaisuus ”aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys”. (Opetusministeriö, 2009) Tästä huolimatta voidaan kuitenkin todeta, että yrittäjyyskasvatuksen kentässä riittää paljon kehitettävää aina kansainvälisestä ja kansallisesta päätöksenteosta uusien yritysten perustamiseen asti (Seikkula-Leino et al., 2010).

Yrittäjyyskasvatuksen korostunut merkitys Suomen koulutusjärjestelmässä voidaan nähdä myös konkreettisesti. Suomessa on otettu käyttöön hiljattain uusi Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Muutos sitä edeltäneeseen vuoden 2003 versioon näkyy esimerkiksi aihekokonaisuuden nimen muutoksessa. ”Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys” on muuttunut muotoon ”Aktiivinen kansalaisuus, yrittäjyys ja työelämä” (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015). Jo aihekokonaisuuden uusi nimitys antaa kokonaan erilaisen kuvan käsiteltävästä aiheesta. Siinä painottuu työelämässä ja yrittäjyydessä tarvittavat taidot pelkän yrittäjyyden sijaan. Myös yrittäjyyskasvatuksen sisältö on tarkentunut huomattavasti uudessa opetussuunnitelmaversiossa. Uudessa versiossa käsitellään laajemmin muun muassa yrittäjyyskasvatuksen erilaisia opetus- tapoja ja tavoitteita.

Suomessa yrittäjyyskasvatus kokonaisvaltaisesti ottaen käsittää sekä yrittäjyyden 'entrepreneurship' että yritteliään asenteen 'enterprising behaviour' (Seikkula Leino et al. 2010). Kansainvälisesti määritelmät eroavat siten, että ensin mainittu liittyy liiketoimintaan ja jälkimmäistä voidaan käyttää missä vain yhteydessä (Seikkula-Leino et al. 2010; Gibb 1999). Seikkula-Leino (2011) on yrittänyt välttää termien välistä sekoittumista viittaamalla yritteliäisyyttä yleisesti opetus- ja oppimisprosessissa.

3.1 Opetus ja opettajan rooli

Ristimäki (2004, 65-66) toteaa, että yrittäjämäistä persoonaa tai ominaisuuksia ei pidä eikä voida suoraan opettaa. Lähtökohtana on luoda olosuhteet, jossa oppilas voi itse kehittää omia valmiina olevia ominaisuuksia. Ristimäki korostaa, että kyse on pääosin oppilaan oppimisesta ja kehittymisestä opettajan opettamisen sijaan. Opettajan rooli muodostuu tällöin lähinnä oppimisen mahdollistajana ja oppimisen saattajana. Opettaja voi parhaimmillaan siis auttaa oppilasta itseään löytämään yrittäjämäisiä ominaisuuksia itsessään ja vahvistamaan niitä. (Ristimäki 2004, 65-66) Koirasen (1993, 62) mielestä yrittäjyyskasvatuksessa on oleellista kehittää valmiuksia, eli tiedollista ja taidollista puolta sekä yrittäjätahtoa.

Myös Seikkula-Leino et al. (2010) korostavat opettajan roolia keskeisenä tekijänä yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa. Opettajien oma oppiminen ja oppimisprosessin monipuolinen pohdinta muodostavat yhden yrittäjyyskasvatuksen tärkeimmistä osa-alueista. Shulmanin & Shulmanin (2004) luoman mallin avulla voidaan kuvata opettajan kehittymistä ja pohdintaa omasta oppimisesta. Mallin mukaan opettajan tulisi olla ammattimaisen yhteisön jäsen, ja olla valmis, halukas sekä kykenevä saada aikaan motivaatiota. (Seikkula-Leino et al., 2010)

Backström-Widjeskog (2010) mainitsee tutkimuksessaan, että opettajat arvostavat yrittäjyyskasvatuksessa muita tavoitteita tärkeämmiksi taloudellisten tavoitteiden si-

jaan. Näistä tavoitteista esiin nousevat oppilaiden henkilökohtainen ja sosiaalinen kehittyminen, joita kehittämällä oppilaat voivat kehittää itseluottamusta, itsevarmuutta ja riippumattomuutta sekä kykyä tulla yhä aloitteellisemmiksi ja luovemmiksi.

Yksi merkittävä osa opettajan roolia yrittäjyyskasvatuksessa on opettajan oma yrittäjyyskasvatuskoulutus. Monet yrittäjyyskasvatusopettajat ovat itse lisäkouluttautuneet työnsä yhteydessä. Yrittäjyyskasvatuksen asema on kuitenkin paranemaan päin myös opettajankoulutuksessa. Vuonna 2009 yrittäjyyskasvatus oli kolmessa opettajankoulutuslaitoksessa pakollinen ja sen lisäksi useissa valinnainen (Opetusministeriö 2009). Suuri ongelma on kuitenkin, se että suuri osa opettajaksi opiskelevista ei tutustu yrittäjyyskasvatukseen koko opiskeluaikanaan, jos yrittäjyyskasvatusopinnot eivät ole pakollisia tai opiskelija ei valitse näitä itse valinnaisina opintoina (Opetusministeriö 2009).

3.2 Yrittäjyyskasvatuksen haasteet ja tulevaisuus

Koska yrittäjyyskasvatus on niin tuore aihe ja tieteellisessä tutkimuksessa, ja sen opettaminen aloitettiin Suomen koulujärjestelmässä vasta 1990-luvulla, liittyy siihen myös monia haasteita. Suurimmat haasteet liittyvät opettajien asenteisiin ja koulutukseen sekä yrittäjyyskasvatuksen tarkempaan määrittelyyn opetussuunnitelmissa ja tieteellisessä tutkimuksessa, mikä heijastuu opettajien koulutukseen ja itse yrittäjyyskasvatuksen opetukseen kouluissa.

Gustafsson-Pesonen & Remes (2012) toteavat yrittäjyyskasvatuksen yhtenä suurimpana haasteena opettajien asenteen yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Yrittäjyyskasvatusta ei tulisi opettaa heidän mielestään teoriapohjaisena, sillä se ei vaikuta oppilaan yritteliääseen ja yrittäjämäiseen asenteeseen, ja pahimmillaan se voi olla oppilaalle jopa haitallista. Backström-Widjeskog (2010) mainitsee, että myös opettajien asenne yrittäjyyskasvatusta kohtaan voi pysyä negatiivisena, jos opettajat eivät sisäistä koulun asettamia kasvatuksellisia tavoitteita yrittäjyyskasvatusta koskien.

Yhtä lailla myös oppilaiden suhtautuminen on haasteena yrittäjyyskasvatuksessa, sillä käytännön koulutyössä vahvistuu oppilaiden sisäinen yrittäjyys heidän omassa asennoitumisessa opiskelua ja oppimista kohtaan. Opettajien tehtäväksi jää siis luoda opiskelijoille sellainen sisäinen tila, jossa hyvä suhtautuminen opiskeluun ja myös työnteokoa kohtaan tulee ikään kuin luonnostaan. (Koiranen & Peltonen 1995, 67)

Fayolle (2013) toteaa, että yrittäjyyskasvatuksen kentässä tulisi rajata yrittäjyyden ja kasvatuksen kentät tarkemmin, minkä lisäksi tulisi pohtia yrittäjyyskasvatusta kriittisemmin ja kyseenalaistaa enemmän lähestymistapoja, olettamuksia ja käytänteitä. Useissa alan tieteellisissä tutkimuksissa on havaittavissa myös teoriapohjaisen tutkimuksen puute, mikä kyseenalaistaa myös tutkimusten luotettavuuden. Sen lisäksi tutkimuksissa on myös käsitelty liian vähän ja kapealaisesti sitä, ketkä ovat yrittäjyyskasvattajia, ja mikä on heidän roolinsa yrittäjyyskasvatuksen opettamisessa. (Fayolle 2013)

3.3 Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015

Yrittäjyyskasvatuksen korostunut merkitys voidaan huomata myös lukion opetussuunnitelman perusteista. Opetushallitus päivitti vuoden 2003 Lukion opetussuunnitelman perusteita Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015 versiossa. Uusi opetussuunnitelma otettiin käyttöön 1.8.2016 alkaen (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015).

Merkittävä eroavaisuus vanhan ja uuden opetussuunnitelman välillä löytyy jo aihekokonaisuuden nimessä. Vuoden 2003 opetussuunnitelman perusteissa aihekokonaisuus tunnetaan ”Aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys”- nimellä, kun taas uudessa vuoden 2015 versiossa se on päivittynyt muotoon ”Aktiivinen kansalaisuus, yrittäjyys ja työelämä”. Vanhassa opetussuunnitelmassa aihekokonaisuudessa sivutaan hyvin lyhyesti työelämän taitoja ja yrittäjyyttä toteamalla tavoitteeksi sen, että opiskelija ”omaksuu aloitteellisuuden ja yritteliäisyyden toimintatavakseen”, ”tuntee yrittäjyyden eri muotoja, mahdollisuuksia ja toimintaperiaatteita” ja ”ymmärtää työn merkityksen yksilölle ja yhteiskunnalle”.

Uusi opetussuunnitelma perehtyy työelämässä tarvittaviin taitoihin ja ominaisuuksiin sekä yrittäjyyteen huomattavasti enemmän ja yksityiskohtaisemmin. Siinä kehoitetaan opiskelijaa muun muassa kehittämään ja käyttämään työ- ja yritys-elämässä tarvittavia taitoja kuten kieli-, viestintä- ja vuorovaikutustaitoja. Suora yrittäjyyteen viittaava tavoite on se, että opiskelija ”harjaantuu suunnittelemaan omaa toimintaansa sekä ottamaan kohtuullisia riskejä ja kestäämään myös epäonnistumisia ja pettymyksiä”.

4. TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO

Tässä luvussa kerrotaan tutkielmassa käytettävästä tutkimusmenetelmästä. Luvussa avataan myös, kuinka tutkimusaineisto on kerätty. Tutkimusaineisto perustuu tutkimuksen case-kohde Valkealan lukioon. Luvun loppuvaiheessa käydään vielä tarkemmin läpi, miten tutkimus toteutetaan tässä työssä.

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen empiirinen osio tarkastelee yrittäjyyskasvatuksen opetusta painottuen erityisesti lukiokoulutukseen. Empiirisen osion keskiössä on tutkimuksen case-kohde Valkealan lukio. Tutkimusmenetelmänä tutkimuksessa käytetään kvalitatiivista, eli laadullista tutkimusta.

Metsämuurosen (2006, 88) mukaan laadullinen tutkimus soveltuu käytettäväksi silloin, kun tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista ja näiden tapahtumien mukana olleiden yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteista. Hän lisää kvalitatiivisen tutkimuksen soveltuvan erityisesti silloin, kun tutkitaan luonnollisia tilanteita, joita ei voida suorittaa kokeina tai joissa ei voida kontrolloida kaikkia vaikuttavia tekijöitä.

Tutkimuksen empiirinen osuus toteutetaan tapaustutkimuksena. Tutkimusmenetelmäksi valitaan tapaustutkimus sen takia, että se soveltuu hyvin case-tyyppisiin tutkimuksiin. Tapaustutkimuksen avulla pystytään analysoimaan case-kohdetta syvästi. Sen avulla voidaan myös arvioida vakiintuneita käsityksiä ja teorioita sekä mahdollisesti kyseenalaistamaan näitä (Koskinen et al. 2005, 154-155).

Tässä työssä tutkitaan valtakunnallisesti verrattain pientä Valkealan lukiota, joka soveltuu tutkimuskohteeksi erinomaisesti, koska koulu painottaa yrittäjyyskasvatusta

yhtenä osa-alueena opetussuunnitelmassaan. Tutkimuksen tarkoituksena on saada selville, miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan Valkealan lukiossa käytännön tasolla.

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto on kerätty tässä tutkimuksessa haastatteluiden avulla. Ennen haastatteluita tutustuin Valkealan lukion toimintaan ja yrittäjyyskasvatukseen koulun nettisivujen avulla. Sen lisäksi perehdyin tutkimaan uutta versiota lukion opetussuunnitelmasta (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015), joka seuraa sitä edeltänyttä (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003) versiota. Tutkimusaineiston rinnalla pyrin käyttämään myös tutkielman teoriaosuutta mahdollisimman hyvin tutkimuksen tukena.

Koska kyseessä on tapaus- eli case-tutkimus, on ensiarvoisen tärkeää haastatella case-kohteen kohderyhmää. Kohderyhmänä toimii tässä tutkimuksessa Valkealan lukion opetushenkilökunta, josta haastatteluun valikoitui koulun rehtori ja kaksi opettajaa. Tutkimusyksiköiden joukko tutkimuksessa on melko pieni. Alasuutari (2011, 39) kuitenkin muistuttaa, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole tarvetta suurelle tutkimusyksiköiden joukolle. Tutkimukseen valikoidut opettajat ovat lukion yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opettaja ja lukion mediakasvatuksesta vastaava opettaja. Kyseisten opettajien osallistuminen tutkimukseen on tärkeää sen takia, että Valkealan lukion painopisteinä toimivat yrittäjyyskasvatus ja mediakasvatus toimivat yhteistyössä.

Yrittäjyyskasvatus henkilöityy hyvin vahvasti yksittäisiin henkilöihin lukio-opetuksessa ainakin vielä tällä hetkellä, minkä vuoksi tutkimukseen valitut haastateltavat henkilöt on valittu sen perusteella, että he ovat yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa ja sen suunnittelussa ainakin jollain tasolla mukana Valkealan lukiossa. Tutkimuksen päähaastateltavana toimii lukion yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opettaja. Tukea päähaastateltavan lisäksi tutkimukseen saadaan tiiviisti yrittäjyyskasvatuksen kanssa yhteydessä toimivalta mediakasvatuksesta vastaavalta opettajalta ja koko lukion yrittäjyyskasvatuksen mahdollistavalta taholta eli Valkealan lukion rehtorilta.

4.3 Tutkimuksen toteutus

Kaksi ensimmäistä haastattelua suoritettiin kasvotusten yksilöhaastatteluina Valkealan lukiossa. Sen myötä pääsin myös tutustumaan tarkemmin itse kouluun ja sen yrittäjyyskasvatukseen. Päähaastattelu, eli yrittäjyyskasvatuksesta vastaavan opettajan haastattelu toteutettiin ensimmäisten haastattelujen jälkeen puhelinhaastatteluna. Koska haastattelutapana käytettiin puolistrukturoitua haastattelua, kaikilta kolmelta lukion opetushenkilökuntaan kuuluvalta haastateltavalta henkilöltä kysyttiin samat kysymykset. Sen lisäksi yrittäjyyskasvatuksesta vastaavalta opettajalta kysyttiin hieman yksityiskohtaisempia kysymyksiä yrittäjyyskasvatukseen, sen opettamiseen ja sen tulevaisuuteen liittyen.

Kaikki kolme haastattelua nauhoitettiin, minkä jälkeen ne myös litteroitiin. Päähaastateltavan haastattelu kesti noin 50 minuuttia, ja siitä kertyi 15 tekstisivua litteroitua aineistoa. Mediakasvatuksesta vastaavan opettajan haastattelu kesti noin tunnin, kun taas rehtorin haastattelussa kesti puoli tuntia. Näistä kahdesta jälkimmäisestä haastattelusta kertyi litteroinnilla 26 sivua tekstiä.

Yrittäjyyskasvatuksesta vastaavalta opettajalta saatiin haastattelun avulla tarkkaa tietoa, kuinka yrittäjyyskasvatuksen opetus on järjestetty Valkealan lukiossa. Mediakasvatuksesta vastaavalta opettajalta saatiin erityisesti arvokasta tietoa siitä, miten yrittäjyyskasvatuksen opetus yhdistyy muiden oppiaineiden opetuksessa, ja kuinka muut opettajat kokevat sen opetuksen perinteisempien oppiaineiden rinnalla. Rehtorin haastattelussa saatiin tietoa, kuinka yrittäjyyskasvatuksen opetus voidaan mahdollistaa varsin pienessä ja rajalliset resurssit omaavassa lukiossa. Täten rehtorin rooli yrittäjyyskasvatuksessa korostuu sen mahdollistavana ja sitä tukevana tekijänä.

5. YRITTÄJYYSKASVATUS VALKEALAN LUKIOSSA

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä, miten yrittäjyyskasvatusta opetetaan case-kohde Valkealan lukiossa. Tutkimustuloksissa esiintyy niin työn empiirinen kuin teoreettinen puoli. Tutkimuksen empiirinen aineisto kerätään Valkealan lukion opetushenkilökunnan yksilöhaastatteluista. Keskeinen teoreettinen viitekehys tutkimuksessa on se, että yrittäjyys nähdään yrittäjyyskasvatuksessa kolmena eri osa-alueena: ulkoinen, sisäinen ja omaehtoinen yrittäjyys. Yksi tutkimuksen keskeisimmistä tavoitteista on saada selville, kuinka edellä mainitut kolme yrittäjyyden osa-aluetta näyttävät yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa. Tutkimustulosten avulla pyritään analysoimaan saatuja tutkimustuloksia monipuolisesti ja vastaamaan tutkielmassa asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

5.1 Yrittäjyyskasvatuksen tausta

Yrittäjyyskasvatus on toiminut Valkealan lukion painopisteenä vuodesta 1997 lähtien. Valkealan lukiossa alkoi yrittäjyyskasvatuksen suunnittelu vuonna 1997, ja sitä seuraavana vuonna aloitettiin ensimmäiset yrittäjyyskasvatuskurssit. Tutkimuksen päähaastateltava, yrittäjyyskasvatuksesta nykyisin Valkealan lukiossa vastaava opettaja, on ollut vuodesta 2000 lähtien mukana suunnittelemassa ja kehittämässä yrittäjyyskasvatuksen opetusta koulussa.

Yrittäjyyskasvatus on vielä varsin nuori ala. Se ilmenee haastatteluissa muun muassa siten, että Valkealan lukion yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opettaja ei ollut aikaisemmin kuullut missään yhteydessä yrittäjyyskasvatuksesta ennen ensimmäistä työtehtäväänsä sijaisopettajana.

5.1.1 Yrittäjyyskasvatuksen opetus käytännössä

Valkealan lukiossa yrittäjyyskasvatuksen opetus koostuu neljästä valinnaisesta yrittäjyyskasvatuksen kurssista, minkä lisäksi yrittäjyyteen liittyviä aiheita sivutaan opinto-ohjaajan tunneilla ja myös muissa oppiaineissa. Näiden lisäksi lukiossa käy yrittäjävieraita esimerkiksi pitämässä aamunavauksia, ja vuosittain käydään myös yrityksissä vierailuilla.

Yrittäjyyskasvatuksen valinnaiset kurssit ovat yrittäjyyskasvatuksen perusteet, leirikurssi, vuosi yrittäjänä ohjelmana ja yrittäjyyskasvatuksen projektikurssi. Ensin mainitussa käydään perusasioita yrittäjyydestä läpi, ja sen tavoitteena on lisätä tietoisuutta ja kertoa yrittäjyyteen liittyvistä eri puolista. Leirikurssi on Nuori yrittäjyys ry:n kautta toteutettu, ja se on toteutettu yhteistyössä Elimäen lukion kanssa viime aikoina. Leirikurssissa vanhemmat opiskelijat ohjaavat nuoremmille leirin, ja leirille osallistuminen antaa erilaisen kokemuksen kuin leirin ohjaaminen. Leiri on hyvin konkreettinen ”irtiotto normaaliarjesta”, mihin kuuluu oleellisesti itsensä haastaminen ja osittain myös valvominen.

Vuosi yrittäjänä ohjelmassa vedetään omaa harjoitusyritystä vuoden ajan. Se alkaa oppilaiden ideoimisella videoriihessä mahdollisia yritysideoita. Sen jälkeen kurssissa muodostetaan oma tiimi, mitä täydennetään mahdollisesti myös uusilla jäsenillä. Työ on siitä lähtien hyvin konkreettista oman yrityksen ja tuotteen/palvelun suunnittelua, myyntiä ja markkinointia sekä eteen tulevien ongelmien ratkaisua. Yrittäjyyskasvatuksen opettaja kuvailee kurssia hyvin käytännönläheiseksi ja mielekkääksi kurssiksi, jossa opiskelijat joutuvat oikeasti kohtaamaan työelämää ja työelämän haasteita.

Neljäs yrittäjyyskasvatusaiheinen kurssi on yrittäjyyskasvatuksen projektikurssi, joka ei joka vuosi toteudu. Kurssi toteutetaan, kun saadaan ulkopuoliselta tai talon sisältä yrittäjäkasvatukseen liittyvä tehtäväkokonaisuus, josta on mahdollista muodostaa kurssi. Sen vuoksi kurssin sisältö vaihtelee hyvin paljon. Tällä hetkellä on ollut suunnitteilla kurssin järjestäminen KINNO:n eli Kouvolan seudun elinkeino-yhtiön kanssa,

minkä lisäksi kurssiin olisi tarkoitus kytkeä paikallisten yrittäjien kanssa yhteistyötä. Kurssi toteutuessaan toisi mukanaan innovointia ja oman idean kehittelyä sekä suunnittelua.

Rehtorin haastattelussa selvisi, että Valkealan lukion opetussuunnitelma on päivitetty vastaamaan uutta lukion opetussuunnitelman perusteita. Yrittäjyyskasvatuksen opettaja kertoo uuden lukion opetussuunnitelman perusteiden korostavan yrittäjyyskasvatuksessa työelämän hyötyjä ja työelämäyhteyksiä. Hän toteaa myös yrittäjyyskasvatuksen merkityksen korostuneen uuden opetussuunnitelman johdosta, mikä näkyy muun muassa aina Euroopan Unionin tasolta vahvana kannusteena eri jäsenvaltioille, että yrittäjyyskasvatukseen tulisi panostaa.

5.1.2 Yrittäjyyskasvatuksen haasteet ja kehityskohteet

Tässä kappaleessa keskitytään käsittelemään yrittäjyyskasvatuksen kohtaamia haasteita ja kehityskohteita nimenomaan case-kohde Valkealan lukion näkökulmasta. Tämä pyritään tekemään unohtamatta kuitenkin jo tutkimuksessa aiemmin mainittuja haasteita. Yleisesti yrittäjyyskasvatuksen haasteet liittyivät suurelta osin opettajien asenteisiin ja koulutukseen sekä yrittäjyyskasvatuksen tarkempaan määrittelyyn opetussuunnitelmassa.

Rehtorin haastattelusta ilmeni, että hän on työskennellyt 2000-luvun alkupuolelta lähtien kolmessa yrittäjyyshenkisessä lukiossa. Näissä kaikissa lukiossa hänen mielestään silmiinpistävin piirre on se, että yrittäjyyskasvatuksen opetus henkilöityy tiettyyn tai enintään muutamaan ihmiseen koulussa. Yrittäjyyskasvatus on siis hyvin pitkälti yksittäisen tai muutaman opettajan varassa. Se johtunee siitä, että lukion koulutusjärjestelmä lokeroi opettajat omaan aineeseen. Rehtori näkee uuden opetussuunnitelman yhtenä ratkaisuvaihtoehtona ongelmaan, sillä se nimenomaan pyrkii rikkomaan ainesisäiset rajat. Sen johdosta yhä useampi opettaa pystynee tulevaisuudessa osallistumaan yrittäjyyskasvatuksen opetukseen.

Mediakasvatuksesta vastaavan opettajan mielestä yksi syy tähän ongelmaan on se, että erittäin harvat opettajat osallistuvat yrittäjyyskasvatukseen liittyviin koulutuksiin, vaikka koulutusta tarjotaan hyvin laajasti. Kaikissa kolmessa haastattelussa korostui kuitenkin opettajien yleinen positiivinen asenne yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Positiivinen asenne näkyi konkreettisesti esimerkiksi siten, että muiden oppiaineiden opettajat olivat valmiita siirtämään omia oppituntejaan yrittäjyyskasvatuksen tapahtumia varten. Merkittävimpänä syynä opettajien haluttomuuteen osallistua koulutuksiin nähtiin opettajien jo valmiiksi suuri työn kuormittavuus, mikä vähentää opettajien halua osallistua vapaaehtoiseen koulutukseen. Yrittäjyyskasvatus on kuitenkin hyvin tuore aihe, joten vielä tällä hetkellä varsin harvalla opettajalla on aiheeseen liittyvää koulutusta. Tulevaisuudessa asian voidaan nähdä kuitenkin muuttuvan, kun yrittäjyyskasvatuksen opetuksen voidaan olettaa yleistyvän opettajankoulutuksessa.

Kuten jo aikaisemmin tässä tutkimuksessa mainittiin, opettajat näkevät haasteellisenä sen, että yrittäjyyskasvatusta ei ole merkitty opetussuunnitelmassa omaksi oppiaineeksi (Backström-Widjeskog 2010). Turtiaisen (2002) tutkimuksen mukaan 30% Kaakkois-Suomen oppilaitoksista ilmoitti yrittäjyyskasvatuksen olevan erillisenä oppiaineena. Valkealan lukiossa asia on järjestetty siten, että yrittäjyyskasvatus on oma oppiaine. Yrittäjyyskasvatuksen opettaja näkee asian sekä positiiviset että negatiiviset puolet. Jos yrittäjyyskasvatus olisi oma oppiaine, se voisi vahvistaa aineen arvostusta erityisesti opiskelijoiden näkökulmasta rinnastamalla yrittäjyyskasvatus yhtä tärkeäksi muiden oppiaineiden kanssa. Toisaalta yrittäjyyskasvatuksen tullessa omaksi oppiaineeksi on vaarana se, että yrittäjyyskasvatuksen opettaminen profiloituu ainoastaan tietyn aineryhmän opettajille. Yrittäjyyskasvatuksen opettaja näkeekin erityisen tärkeäksi sen, että yrittäjyyskasvatus kuuluu myös vahvasti eri oppiaineiden opetukseen. Vuonna 2009 yrittäjyyskasvatus oli valinnainen useassa opettajankoulutuslaitoksessa ja jopa kolmessa pakollinen (Opetusministeriö 2009).

5.2 Tutkimustulosten analysointi

Tässä luvussa pyritään analysoimaan tutkimuksesta saatuja tuloksia mahdollisimman monipuolisesti ja syvällisesti. Sen lisäksi koetetaan löytää vastaukset tässä tutkielmassa asetettuihin tutkimuskysymyksiin.

Haastattelujen ja muun tutkimusaineiston perusteella voidaan todeta, että yrittäjyyskasvatuksen opetus on case-kohde Valkealan lukiossa varsin kiitettävällä tasolla. Tästä konkreettisena osoituksena Valkealan lukio valittiin TATin Yrityselämän nuoret sukupolvet -hanke pilottivaiheeseen lukuvuodeksi 2016-2017, missä kehitetään kansainvälisen liiketoiminnan kursseja toiselle asteelle (TAT 2016). Sen lisäksi Nuori Yrittäjyys ry palkitsi Valkealan lukion yrittäjyyskasvatuksesta vastaavan opettajan pitkäjänteisestä yrittäjyyskasvatustyöstä Kouvolan alueella tänä vuonna 2016.

Tutkimuksen päätutkimuskysymyksen tarkoituksena on saada selville, kuinka opetushenkilökunta kokee yrittäjyyskasvatuksen koulussaan. Opetushenkilökunta kokee, että lukion pieni koko mahdollistaa joustavuuden yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa. Pieni ja yhteistyökykyinen työyhteisö mahdollistaa myös sen, että on helppo sopia asioista. Sen lisäksi lukion pienen koon nähdään mahdollistavan nopean päätöksenteon, minkä ansiosta lukio voi esimerkiksi saada vierailijan sovittua nopealla aikataululla seuraavalle viikolle kaikille lukion oppilaille. Toisaalta lukion pieni koko tarkoittaa rajallisia resursseja toteuttaa tai mahdollisesti lisätä yrittäjyyskasvatusta.

Myös lukion laaja yhteistyö-verkosto nähdään myös positiivisena asiana. Yhteistyö toimii erittäin hyvin etenkin paikallisten yritysten kanssa, mikä näyttäytyy yritys- ja yrittäjävierailuina sekä taloudellisena tukena esimerkiksi stipendien muodossa. Yritysten tarjoama taloudellinen tuki koetaan erittäin tärkeänä yrittäjyyskasvatusta tukevana tekijänä. Sen lisäksi yhteistyötä on eri yrittäjyysaiheisten kanavien kautta kuten YES-keskuksen, joka toimii KINNO:n eli Kouvolan elinkeino-yhtiön alaisuudessa sekä Nuori Yrittäjyys ry:n kanssa.

Ensimmäisen alatutkimuskysymyksen tavoitteena on saada selville, miten yrittäjyyskasvatusta opetetaan käytännön tasolla Valkealan lukiossa. Lukiossa on tarjolla neljä valinnaista yrittäjyyskasvatuksen kurssia, minkä lisäksi aihetta sivutaan opinto-ohjaajan oppitunneilla ja myös muiden oppiaineiden yhteydessä. Sen lisäksi yrittäjävieraita käy pitämässä aamunavauksia ja oppitunteja sekä käydään yritysvierailuilla.

Yrittäjyyskasvatuksen opettaja kertoo seuraavasti yrittäjyyskasvatuksen opetuksen sisällöstä: *”Lukiossa se painopiste on ehkä enemmän kuitenkin vielä siinä tiedon välittämisessä, ei voi olla pelkästään asenteita ja taitoja.”* Tiedon välittämisen korostus opetuksessa voi johtua siitä, että Valkealan lukion oppilailla ei ole aiempaa kokemusta yrittäjyyskasvatuksesta peruskoulun ajalta. Yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opettaja sanoo oppilaiden pohjataidoista peruskoulun jälkeen seuraavasti: *”Taitoja ja ominaisuuksia löytyy, sekä kykyä löytää tietoa. Mutta he eivät vain itse koe, että heissä niitä olisi, koska se tulee uutena asiana”.* Loppukaneettina opettaja toteaa: *”Tavallaan nollasta aloitettava, jos tällaisesta oppiaineesta ei ole tietoa.”* Yrittäjyyskasvatuksen opetusta lukiotasolla luultavasti edesauttaisi se, että yrittäjyyskasvatusta käsiteltäisiin nykyistä enemmän jo peruskoulussa.

Opetustapana yrittäjyyskasvatuksessa voidaan nähdä korostuvan oppilaiden oman aloitteellisuuden lisääminen. Yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opettaja vahvistaa aiemman väitteen toteamalla seuraavasti: *”Aina mie olen pitänyt sitä ohjenuorana, että opiskelijat ottavat itse mahdollisimman pitkälle asioista selvää. Mie en niinkään pyri tarjoamaan (asioita) valmiiksi, vaan annan heidän ottaa mahdollisimman pitkälle asioista selvää”.*

Toisessa alatutkimuskysymyksessä mietitään, miten yrittäjyyden eri muodot näyttäytyvät yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa. Yrittäjyyden muodoilla tarkoitetaan tämän tutkimuksen yhteydessä ulkoista, sisäistä ja omaehtoista yrittäjyyttä. Kaikissa kolmessa opetushenkilökunnan haastatteluissa korostuu sisäinen yrittäjyys. Yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opettaja tiivistää hyvin sisäisen yrittäjyyden tärkeyden lukio-

opetuksessa toteamalla: *”Ei aikaisemminkaan yrittäjyyskasvatus ole ollut sitä, että pitäisi tehdä yrittäjää, vaan tehdä yrittäjyys (oppilaalle) tutuksi ja opettaa niitä yrittäjämaisia taitoja”*. Hän näkee myös uuden lukion opetussuunnitelman painottavan entistä enemmän näitä ominaisuuksia.

Omaehtoista yrittäjyyttä ei mainita haastatteluissa, mikä voi johtua siitä, että se on yrittäjyyden muodoista todennäköisesti vähiten käytetty termi. Omaehtoinen yrittäjyys voidaan toisaalta olettaa tässä yhteydessä sisältyvän sisäiseen yrittäjyyteen. Ulkoisen yrittäjyyden ei koeta liittyvän kovin vahvasti lukioasteen yrittäjyyskasvatukseen. Ulkoinen yrittäjyys näyttäytyy yrittäjyyskasvatuksesta vastaavan opettajan mielestä eniten vuosi yrittäjänä – kurssilla. Kurssilla ”leikkiharjoitusyrittäjyys” nähdään ulkoisen yrittäjyyden muotona, sillä siinä simuloidaan oikeassa maailmassa yrittäjänä toimimista.

Viimeisen alatutkimuskysymyksen avulla pyritään selvittämään, mitkä ovat yrittäjyyskasvatuksen opetuksen hyviä puolia Valkealan lukiossa ja missä osa-alueissa vastaavasti olisi vielä parannettavaa. Sen lisäksi on myös tärkeää löytää ratkaisuehdotuksia osa-alueille, jotka kaipaavat parannusta.

Kaikki kolme haastateltavaa toteavat, että oppilaat ovat kehittyneet selvästi yrittäjyyteen liittyvissä taidoissa ja ominaisuuksissa lukion aikana. Mediakasvatuksesta vastaava opettaja kertoo seuraavasti: *”Oppilaat, jotka ovat saanneet yrittäjyyskasvatuksessa onnistumisia, ilmaa siipiensä alle, sen näkee, että (se) vaikuttaa positiivisesti koulumotivaatioon ja suorituksiin. Se, joka pakollisissa kursseissa ei ole kauhean hyvin pärjännyt, on saanut motivaatiota ja itseluottamusta.”* Jotkut oppilaat ovat siis saanneet yrittäjyyskasvatuksen kursseista lisämotivaatiota yleisesti ottaen myös muuhun opiskeluun.

Yrittäjyyskasvatuksen opetus nähdään henkilöityvän hyvin voimakkaasti yrittäjyyskasvatuksesta vastaavaan opettajaan. Valkealan lukion rehtori on työskennellyt kolmessa yrittäjyyskasvatusmyönteisessä lukiossa, ja hän kertoo yrittäjyyskasvatuk-

sesta seuraavasti: *”Silminpistävin piirre on se, että se henkilöityy tiettyyn/tiettyihin ihmisiin. Heidän varassaan hyvin pitkälti, että se ei ole koko työyhteisön yhteinen juttu”*. Rehtori kertoo, että lukion rakenne on lokeroinut opettajat vahvasti omaan oppiaineeseen. Hänen mukaansa uusi opetussuunnitelma kuitenkin pyrkii rikkomaan ainesisäiset rajat oppiaineiden välillä, mikä voi myös mahdollisesti edesauttaa yrittäjyyskasvatuksen opetusvastuun jakaantumista eri opettajille.

Myös yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opettaja tiedostaa yrittäjyyskasvatuksen opetuksen henkilöityvän lähinnä häneen itseensä, ja toteaa että jossain lukioissa kiertää vuosittain yrittäjyyskasvatuksen opetusvuoro. Hän kuitenkin muistuttaa: *”Mutta sitten meidänkin kokoisessa lukiossa, niin alkaa olla kyse myös siitä, että kenellä riittää tunteja.”* Yrittäjyyskasvatuksen opettajan mielestä lukion pieni koko saattaisi täten aiheuttaa järjestelyongelmia opettajien opetustuntien riittävyden puolesta.

Yrittäjyyskasvatuksen opetus tuntuu yleisesti ottaen olevan Valkealan lukiossa varsin hyvällä tasolla, joten seuraava looginen kehitysaskel yrittäjyyskasvatuksen opetuksen kehittämisessä olisi koko opetushenkilökunnan laajempi osallistaminen aihealueeseen opetukseen. Myös yrittäjyyskasvatuksesta vastaava opettaja mainitsee tämän: *”Ehkä sitä voisi kollegoiden kanssa tehdä vielä enemmän yhteistyötä konkreettisesti.”* Opetusvastuun jakamisessa opettajien kesken järjestelykysymyksiä suuremmaksi esteeksi voi kuitenkin mahdollisesti nousta muiden opettajien haluttomuus yrittäjyyskasvatuksen opettamiseen. Koska muut opettajat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ovat aiemmin olleet haluttomia osallistua vapaaehtoiseen yrittäjyyskasvatusaiheisiin koulutuksiin, niin ei ole mitään takeita, että he olisivat halukkaita opettamaan sitä nyt. On nimittäin hyvä muistaa, että yrittäjyyskasvatuksen opettaminen pohjautuu vielä tällä hetkellä hyvin pitkälti vapaaehtoisuuteen. Yrittäjyyskasvatuksen opettaja toteaaakin seuraavasti: *”Mutta tää on sellainen työläs projekti, et on paljon helpompi vetää noita perusoppiaineen kurssia. Tää vaatii aina opettajalta sellaista extra-ponnistusta, jotenkin sellaista extra-positiivista asennetta ja hyvin voimakasta kannustamista, niin se on semmonen aika kova haaste.”*

On tärkeää muistaa, että yrittäjyyskasvatus on vielä nuori aihealue. Sen merkityksen voidaan olettaa kasvavan tulevaisuudessa muun muassa siten, että opettajankoulutuksen lisätessä yrittäjyyskasvatusta yhä useampi tuleva opettaja tutustuu aiheeseen ja sen johdosta tulee olemaan myös valmis opettamaan sitä.

6. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Yrittäjyyskasvatus on varsin nuori nopeasti kehittyvä aihekokonaisuus, jonka merkityksen voidaan todeta vain kasvavan entisestään tulevaisuudessa. Tutkimuksen casekohde Valkealan lukion voidaan todeta olevan yksi edelläkävijöistä lukiokoulutuksen yrittäjyyskasvatuksessa Suomessa. Siitä konkreettinen osoitus on valinta TATin Yrittäjäselämän nuoret sukupolvet -hanke pilottivaiheeseen lukuvuodeksi 2016-2017. Yrittäjyyskasvatuksen tärkeys osana Suomen koulutusjärjestelmää voidaan nähdä esimerkiksi Opetushallituksen laatiman uuden lukion opetussuunnitelman perusteiden myötä vuonna 2015.

Yrittäjyyskasvatus ja sen opetus ovat vielä valitettavasti tällä hetkellä hyvin lukiokohdasta. Uuden lukion opetussuunnitelman perusteiden toivotaan tuovan selvennystä yrittäjyyskasvatuksen opetukseen luomalla yksityiskohtaisemmat ohjeet ja raamit yrittäjyyskasvatuksen opetukselle. Uuden opetussuunnitelman voidaan todeta olevan ainakin sen edeltäjää (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003) monipuolisempi versio, missä yrittäjyyskasvatusta on sivuttu melko vähäsanaisesti.

Tutkielman päätutkimuskysymyksen avulla pyritään saaman selville, minkälaisia asenteita ja näkemyksiä lukion opetushenkilökunnalla on yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Päätutkimuskysymys on: *”Miten koulun henkilökunta kokee yrittäjyyskasvatuksen näyttäytyvän lukiossa?”*. Tutkimustuloksissa nousi esiin se, että haastateltavat kokivat erityisesti lukion pienen koon positiivisena asiana, sillä sen nähtiin mahdollistavan joustavuuden yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa ja tiiviinä yhteistyönä opetushenkilökunnan välillä. Toisaalta lukion pieni koko nähdään rajallisina resursseina, mikä asettaa omat rajoituksensa toteuttaa tai jopa lisätä yrittäjyyskasvatuksen opetusta.

Lukion laaja yhteistyö-verkosto nähdään toimivan erinomaisesti. Yhteistyötä on erityisesti useiden paikallisten yritysten kanssa, mikä näyttäytyy konkreettisesti yritys- ja yrittäjävierailuina. Sen lisäksi yhteistyötä järjestetään monipuolisesti eri yrittäjyysai-

heisten kanavien kautta. Yrittäjyyskasvatuksen nähdään henkilöityvän vahvasti tiettyyn tai tiettyihin yksilöihin, ja sitä käsitellään vielä tarkemmin myöhemmin tässä kappaleessa.

Ensimmäisen alatutkimuskysymyksen tarkoituksena on esittää, kuinka yrittäjyyskasvatusta opetetaan käytännön tasolla Valkealan lukiossa. Alakysymys on: *”Millä tavoin yrittäjyyskasvatus näyttäytyy opetuksessa?”* Valkealan lukiossa on neljä valinnaista yrittäjyyskasvatuksen kurssia valittavana, minkä lisäksi sitä sivutaan muilla oppitunneilla ja järjestetään yrittäjä- ja yritysvierailuita. Yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa korostuu tiedon välittäminen, mikä johtunee siitä, että oppilaille ei ole peruskoulun jälkeen juuri lainkaan tietoa aiheesta. Opetustapana yrittäjyyskasvatuksessa korostuu erityisesti oppilaiden oman aloitteellisuuden lisääminen.

Toisessa alatutkimuskysymyksessä tutkitaan, miten yrittäjyyden eri muodot näyttäytyvät aihealueen opetuksessa. Toinen alakysymys on: *”Miten yrittäjyyden eri muodot painottuvat yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa?”* Kaikki kolme haastateltavaa korostavat sisäisen yrittäjyyden tärkeyttä yrittäjyyskasvatuksen lukio-opetuksessa. Haastateltavat eivät maininneet omaehtoista yrittäjyyttä lainkaan, mikä selittynee sillä, että se käsitetään osana sisäistä yrittäjyyttä. Ulkoisen yrittäjyyden ei koeta liittyvän juuri lainkaan lukioasteen opetukseen. Se korostuu kuitenkin Vuosi yrittäjänä – kurssilla, missä ”leikkiharjoitusyrittäjyys” nähdään ulkoisena yrittäjyytenä, koska siinä simuloidaan oikeassa maailmassa yrittäjänä toimimista.

Viimeisen alatutkimuskysymyksen avulla pyritään löytämään onnistuneita tapoja casekohteen yrittäjyyskasvatuksesta, ja etsiä mahdollisesti parannettavia osa-alueita sekä löytää niihin parannusehdotukset. Viimeinen alatutkimuskysymys on: *”Miten yrittäjyyskasvatusta voisi vielä parantaa opetuksessa?”* Yrittäjyyskasvatuksen opetuksen voidaan todeta olevan kiitettävällä tasolla, sillä oppilaat ovat selvästi kehittyneet yrittäjyyteen liittyvissä taidoissa ja ominaisuuksissa lukion aikana.

Yrittäjyyskasvatuksen henkilöityy tällä hetkellä voimakkaasti yrittäjyyskasvatuksesta vastaavaan opettajaan, mikä lienee varsin yleistä yrittäjyyskasvatuksen kentässä. Suurimpana kehityskohteenä voidaan täten nähdä muun opetushenkilökunnan laajempi osallistaminen aihealueen opetukseen. Opetusvastuun jakamisessa ongelmiksi voi kuitenkin nousta muiden opettajien kouluttamattomuus yrittäjyyskasvatuksessa sekä heidän mahdollinen haluttomuus osallistua sen opetukseen. Yrittäjyyskasvatuksen opetus nojaa kuitenkin tällä hetkellä hyvin pitkälti muutamien yksilöiden vapaaehtoisuuteen. Yrittäjyyskasvatuksen on kuitenkin vielä varsin nuori aihealue. Tulevaisuudessa yhä useampi tuleva opettaja tutustunee aiheeseen jo opettajankoulutuksessa, minkä johdosta toivottavasti yrittäjyyskasvatuksen opettajia tulee olemaan yhä enemmän.

LÄHDELUETTELO

Alasuutari, P. (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. 4. p. Tampere, Vastapaino.

Backström-Widjeskog, B. (2010) Teachers' thoughts on entrepreneurship education. Teoksessa: Skogen, K. & Sjøvoll, J. Creativity and Innovation: Preconditions for Entrepreneurial Education, 107-120. Trondheim, Tapir Academic Press.

Elert, N., Andersson, F. W. & Wennberg, K. (2015) The impact of entrepreneurship education in high school on long-term entrepreneurial performance. *Journal of Economic Behavior and Organization* 111, 209–223.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. p. Tampere, Vastapaino.

Fayolle, A. (2013) Personal views on the future of entrepreneurship education. *Entrepreneurship & Regional Development* 25, 692-701.

Gibb, A. (1999) Can we build "effective" entrepreneurship through management development? *Journal of General Management* 24, 4, 1-21.

Gustafsson-Pesonen, A. & Remes, L. (2012) Evaluation of entrepreneurial development coaching: changing the Teachers' thinking and action on entrepreneurship. *Annals of Innovation & Entrepreneurship*, 3.

Heinonen, J. & Hytti, U. (2016) Entrepreneurship mission and content in Finnish policy programmes. *Journal of Small Business and Enterprise Development* 23, 1, 149-162.

Heinonen, J. & Vento-Vierikko, I. (2002) Sisäinen yrittäjyys – Uskalla, muutu, menesty. Helsinki, Talentum.

Kansikas, J. (2007) Kasva Yrittäjyyteen. Helsinki, Talentum.

Koiranen, M. (1993) Ole yrittäjä: Ulkoinen ja sisäinen yrittäjyys. Helsinki, TT-Kustannustieto.

Koiranen, M. & Peltonen, M. (1995) Yrittäjyyskasvatus. Valkeakoski, Konetuumat Oy.

Koiranen, M. & Pohjansaari, T. (1994) Sisäinen yrittäjyys: Innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta. Valkeakoski, Konetuumat Oy.

Korhonen, M., Komulainen, K. & Rätty, H. (2012) "Not everyone is Cut Out to be the Entrepreneur Type": How Finnish School Teachers Construct the Meaning of Entrepreneurship Education and the Related Abilities of the Pupils. *Scandinavian Journal of Educational Research* 56, 1, 1-19.

Koskinen, I., Alasuutari, P. & Peltonen, T. (2005) *Laadulliset menetelmät kauppatieteissä*. Tampere, Vastapaino.

Kuratko, D. F. (2005) The emergence of entrepreneurship education: Development, trends, and challenges. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29, 5, 577 – 597.

Kyrö, P. (1998) *Yrittäjyyden tarinaa kertomassa*. Helsinki, WSOY.

Leffler, E. (2009) The Many Faces of Entrepreneurship: a discursive battle for the school arena. *European Educational Research Journal* 8, 1, 104-116.

Metsämuuronen, J. (2002) *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. 2. p. Helsinki, International Methelp.

Metsämuuronen, J. (2006) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Helsinki, International Methelp.

Opetushallitus. (2003) *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003*. Vammala, Vammalan kirjapaino Oy.

Opetushallitus. (2015) *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. Helsinki, Next Print Oy.

Opetusministeriö. (2009) *Yrityskasvatuksen suuntaviivat*. Opetusministeriön julkaisuja 2009, 7.

Pinchot, G. (1985) *Intrapreneuring: Why You Don't Have to Leave the Organization to Become an Entrepreneur*. Harper & Row, New York, NY.

Remes, L. (2004) Yrittäjyys. Teoksessa: Loukola, M.-L. (toim.) *Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa*, 83-90. Opetushallitus. Jyväskylä: Gummerus.

Ristimäki, K. (1998) *Yliopisto ja yrittäjyyskasvatus: yrittäjyys yliopistojen koulutusohjelmissä*. Vaasa, Vaasan yliopisto.

Ristimäki, K. (2004) *Yrittäjyyskasvatus*. Hamina, Oy Kotkan Kirjapaino Ab.

Ruskovaara, E. (2006) Perusasteen ja lukion opettajien yrittäjyysasenteita yrittäjyyskasvattajina Etelä-Karjalassa. Pro gradu -tutkielma. Lappeenranta, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, kauppatieteiden osasto.

Seikkula-Leino, J. (2011) The implementation of entrepreneurship education through curriculum reform in Finnish comprehensive schools. *Journal of Curriculum Studies* 43,1, 69-85.

Seikkula-Leino, J., Ruskovaara, E., Ikävalko, M., Mattila, J. & Rytkölä, T. (2010) Promoting entrepreneurship education: the role of the teacher? *Education + Training* 51, 2, 117-127.

Shulman, L. S. & Shulman, J. H. (2004) How and what teachers learn: a shifting perspective. *Journal of Curriculum Studies* 36, 2, 257-271.

TAT – Taloudellinen tiedotustoimisto. (2016) Lukion digitaaliset bisneskurssit käyntiin. [verkkodokumentti] Saatavilla: <http://www.tat.fi/lukion-digitaaliset-bisneskurssit-kayntiin/> [Viitattu 27.11.2016].

Tilastokeskus. (2014) Yritykset. [verkkodokumentti] Saatavilla: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_yritykset.html [Viitattu: 2.11.2016].

Turtiainen, J. (2002). Kaakkois-Suomen yrittäjyys selvitys: yrittäjyyskasvatus ja -koulutuskysely oppilaitoksille.

Valkealan lukio. (2016) Valkealanlukio. [verkkodokumentti] Saatavilla: <http://www.edukouvola.fi/valkealanlukio/valkealanlukioinfo/> [viitattu: 6.11.2016].

AINEISTOLUETTELO

Liite 1: Haastattelukysymykset

Valkealan lukio:

- Kuinka monta oppilasta opiskelee Valkealan lukiossa?
- Kuinka suuri on lukion opetushenkilökunnan määrä?
- Painottaako lukionne yrittäjyyskasvatusta yhtenä osa-alueena?

Miten opetetaan?

- Millä tavoin yrittäjyyskasvatusta opetetaan Valkealan lukiossa?
- Onko se mielestänne linjassa opetussuunitelman linjausten kanssa?
- Onko uusi "Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015" tuonut muutoksia yrittäjyyskasvatuksen opetukseen koulussanne?
- Miten toteutate yrittäjyyskasvatusta käytännön tasolla opetuksella? (erilaisia opetustapoja)
- Painotatteko yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa jotain tiettyä yrittäjyyden muotoa? (ulkoinen, sisäinen, omaehtoinen yrittäjyys)
- Tarjoatteko yrittäjyyteen liittyviä valinnaisia kursseja? Jos kyllä, niin mitä?
- Teettekö yhteistyötä eri yrittäjyysaiheisten kanavien kautta? (mm. Suomen yrittäjät, YES-verkosto)
- Onko eri oppiaineiden välillä yrittäjyyskasvatuksen opetuksessa erilaisia painotuksia?
- Estääkö lukion "kaavamainen" rakenne yrittäjyyskasvatuksen opetusta lukiossa?
- Haittaako yrittäjyyskasvatuksen opetusta mielestänne se, että se ei ole oma oppiaine lukion opetussuunnitelmassa, vaan sitä opetetaan "muiden oppiaineiden yhteydessä"?

Tausta ja tavoitteet:

- Mitä yrittäjyyskasvatusta liittyvää koulutusta teillä (opettajilla) on? (koulutus, kurssit, seminaarit jne.)
- Mitä yrittäjyyskasvatus mielestänne on?
- Mitä tavoitteita teillä on yrittäjyyskasvatuksen opetuksen suhteen?
- Oletteko muuttaneet yrittäjyyskasvatuksen opetusta koulussanne viime vuosina? Jos kyllä, niin miten?
- Miten yrittäjyyskasvatuksen opetus on muuttunut yleisesti pitemmällä aikavälillä?
- Pitäisikö yrittäjyyskasvatuksen opetukseen tehdä muutoksia valtakunnallisella tasolla lukio-opetuksessa?
- Pitäisikö yrittäjyyskasvatuksen opetusta lisätä valtakunnallisella tasolla lukio-opetuksessa?

Oppilaat:

- Tiedättekö kuinka suurella osalla oppilaista yrittäjätaustaa perheessä?
- Oletteko seuranneet, kuinka monesta vanhasta lukion oppilaasta on tullut yrittäjä?
- Minkälainen pohja oppilailla on peruskoulun jälkeen yrittäjyyskasvatuksessa (lukion alussa)?
- Näettekö oppilaiden kehittyvän yrittäjyyteen liittyvissä taidoissa ja ominaisuuksissa lukion aikana?
- Parantaako lukion yrittäjyyskasvatusopetus mielestänne työelämässä tarvittavien taitojen omaksumista oppilaillanne?